תפארת יוסף — שביעי של פסח

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו' (שמות י"ג:י"ז).כתיב (ירמיהו ב':ב') זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. קדש ישראל לד' ראשית תבואתה וגו'. הענין בזה, דהנה בעוה"ז עיקר השמחה של האדם הוא בעת שמטריד דעתו ואינו רואה בבהירות אור השי"ת. כמו שאנו רואין שעיקר השמחה בעוה"ז הוא יין, כמו שכתיב (תהילים ק"ד:ט"ו) ויין ישמח לבב אנוש. והיינו מחמת שיין מטריד דעתו של אדם, מזה נולד לאדם שמחה. כי אדם בעוה"ז אינו בנייחא במקום שעומד בבהירות אור. וכל זה הוא אצל האומות. שאני אצל ישראל שאצלם עיקר השמחה הוא בעת שעומדים בבהירות בלי שום דעה מטרדת, ורואין שמקבלים כל השפעתם מהשי"ת פנים בפנים. ולהיפך במקום שנסתר מהם אור השי"ת אין לבם בשמחה, אף שיש להם כל מיני טובות. והנה בגלות מצרים לא היה ניכר זה ההבדל בין ישראל לאומות. כי בגלות מצרים איתא (מכילתא) שעד עכשיו אין עבד יכול לברוח ממצרים, וביאר בזה כבוד אזמו"ר זלל"ה, שהיו משוקעים כ"כ בטובת מצרים עד שנדמה שטוב להם שם. והיו בנייחא מהטובות, אף שהיו מקבלים כל הטובות בהסתרת האור, שמחמת שהיו משופעים בכל מיני טובות, כמ"ש (בראשית י"ג:י') כגן ד' כארץ מצרים, היו בנייחא מאד אף שלא היו מכירין בכל קבלת טובה שמקבלים מהשי"ת. וכמ"ש (במדבר י"א:ה') זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם. ואיתא (ספרי) חנם מן המצות. והיינו שנדמה להם שמקבלים כל השפעתם בלי עבודה, לזה נקרא חנם. כמו שאיתא בש"ס (ברכות לה.) רבי לוי רמי כתיב לד' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. כי לאחר ברכה מורה, שמכיר האדם שכל טובה הוא מהשי"ת, שאומר המוציא לחם מן הארץ. היינו שמכיר שד' הוא הנותן של הטובה, אז נותן לו השי"ת הטובה בקנין קבוע ומשלחן גבוה קא זכי ליה. זאת אינו נקרא בחנם, כי האדם יש לו קנין בהטובה. אבל קודם ברכה, שהאדם אינו מכיר עדיין שהשי"ת הוא הנותן של הטובה, אז אין לאדם שום קנין בהטובה, ואז נקרא לד' הארץ ומלואה, והאדם המקבל הטובה נקרא שמקבל בחנם. ולזה במצרים שלא היו עדיין ישראל מכירין שמקבלים כל השפעתם מהשי"ת ע"י עבודתם נקרא זאת חנם. ובהתחלת הגאולה של מצרים התחיל הבירור של ישראל שאינם רוצים שום טובה ע"י הסתרת אור ובדיעה מטרדת, והיינו שמזה שאנו רואין שהתחילו לצעוק אל ד' כמ"ש (שמות ב':כ"ג) ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים. שאף שהיה נדמה להם שלא חסר להם שום דבר, מ"מ לא היה לבם בנייחא מכל הטובות שלהם, מחמת שהיה ע"י הסתרת אור. הרי שהתחילו אז להכיר זה ההבדל בין ישראל לאומות, עד שבעת הגאולה נגאלו מזה לגמרי, כמו שאנו אומרים, ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם. אף שבאמת אין אנו מכירין החירות כי אכתי עבדי אנן. אבל כמו שביאר בזה כבוד אזמו"ר זללה"ה, שזה היה עיקר הגאולה, שהדיעה של ישראל נגאל ממצרים. והיינו כי גלות כזה שהיה אז שישראל היו בטרדות הדיעה, גלות כזה לא יהיה עוד. והיינו שישראל אף בכל מיני טרדות שיש אצלו צועק לבו אל ד' לראות באור השי"ת. וגמר הבירור הזה היה במדבר. כי על דור המדבר כתיב לכתך אחרי במדבר, ומדבר מרמז על הסתרת אור, וכמו שכתוב (דברים ה) המוליכך במדבר נחש שרף ועקרב. וכל זה מורה על הסתרות שהיה אצלם, עכ"ז העיד עליהם הכתוב לכתך אחרי. והיינו שהשי"ת הסתיר את אור פניו מהם. עכ"ז רצו עיקר להכיר אור השי"ת ולא רצו בהסתרת אור. וזה מורה אהבת כלולותיך, שעיקר התשוקה והאהבה של ישראל להתכלל באורו ית', מזה נתבררו לגמרי, כמו שמסיים הכתוב, קדש ישראל לד' ראשית תבואתה:

ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמור פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם וגו' (שמות י"ג:י"ט).איתא במדרש (תנחומא שמות כד) סימן זה היה מסור בידם מימות אברהם ויצחק, ויעקב מסר ליוסף, ואמר להם כל גואל שיבא ויאמר לכם פקד פקדתי הוא הגואל של אמת וכו'. ביאר זה דהנה בגאולת מצרים, לא היה עדיין שום יחס לומר שישראל בעבודתם הרויחו להם הגאולה. כי על הלבושים של ישראל היה עדיין קטרוגים מה נשתנו אלו מאלו. וגם תורה ומצות לא היה להם עדיין, רק השי"ת הביט לעומק הפנימי של ישראל, והעיד עליהם שבעומק לבם המה מלאים רצון, ורצונם להתמשך אחר רצון השי"ת בכל מה שיצוה להם, כמו שכתיב (שמות ג':י"ב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. שהשי"ת העיד זאת עליהם שהמה מלאים רצון. שאני האומות, אף שנמצא אצלם לפעמים מעט עבודה, זה הוא רק על הגוון החיצון, ובעומק לבם המה מלאים זדון נגד השי"ת. וזה הענין הסימן שהיה להם שהגואל שיבא בלשון פקוד פקדתי הוא גואל האמתי, כי איתא בזוה"ק (ויצא קנט:) זכירה לעילא ופקידה לתתא, כי זכירה מורה במקום שמאיר מן הנקודה של עומק לב הפנימי עד הלבוש החיצון. אבל בגאולה הזאת שלא היו מבוררים עד הלבושים האחרונים, רק שהשי"ת הביט אל אור הפנימי של עומק לבם ושם המה נקיים, והעיד עליהם שכל מה שיצוה להם יתמשכו אחר רצונו ית', זה נקרא רק פקידה, לזה היה להם זה הסימן, שמי שיבוא ויאמר זאת שהשי"ת לא יביט כעת על הלבושים ורק יביט לעומק לבם הוא הגואל של אמת:

ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמור פקד יפקד אלהים אתכם וגו' (שמות י"ג:י"ט).איתא במדרש (תנחומא שמות כד) סימן זה היה מסור בידם מימות אברהם ויצחק, ויעקב מסר ליוסף, ואמר להם כל גואל שיבא ויאמר לכם פקוד פקדתי הוא הגואל של אמת. כי באמת אמר השי"ת לאברהם אבינו ע"ה, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית ט"ו:י"ג), רק השי"ת ברוב חסדו הראה אח"כ כי החשבון הוא כמו דאיתא במדרש (רבה לך מד) כי גר יהיה זרעך, משיהיה לך זרע, היינו שהחשבון הוא מן לידת יצחק, כמו שמבאר (רש"י ז"ל על מקומו). וזה שהיה להם הסימן הזה, כל מי שיבא ויאמר פקוד פקדתי, היינו מי שיאיר זאת ויעשה את החשבון מן וד' פקד את שרה, דהיינו מן לידת יצחק הוא הגואל של אמת:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד' (שמות ט"ו:א').איתא בזוה"ק (בשלח נד.) רבי אבא פתח אסתכלנא בכל שירין ותושבחן וכולם פתחו באז. אז ישיר משה. אז ידבר יהושע וכו' וכד אתחבר נהירו דאל"ף ומטו לז"ן מאן זיי"ן דא חרב לד' מלאה דם וכו'. הענין בזה, דהנה יש שבע מדות שהשי"ת מנהג בהם את עולמו, כמו שכתוב (דברי הימים א כ"ט:י"א) לך ד' הגדולה והגבורה עד לך ד' הממלכה. ועיקר היקרות שלהם הוא בעת שיש התכללות המדות. כי אם תתפשט המדה בלי גבול וצמצום, אז יכול לצמוח מהמדה בעצמה כל מיני הופכים, עד שיצמח גם ההיפך מהמדה. וכמו שאנו רואין שאפילו ממדת החסד שהוא מדה יקרה עד מאד, עכ"ז אם יהיה בלי גבול וצמצום אז יכול לרחם על אכזרי, שזה ממש ההיפך ממדת החסד, שאין לך אכזריות גדול מזה שמקיים אכזר בעולם. וכמו שאיתא בש"ס (חולין סג.) למה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה, עכ"ז היא עוף טמא, והוא יען שאין לה דעת בהמדה. וזה מורה לשון הזוה"ק, מאן זיי"ן דא חרב לד' מלאה דם, היינו בעת שהמדות אין להם שום התכללות, וכל מדה מתפשטת עד לקצה אחרון שלה, אז המדות עצמם הם מלא פירוד. ועיקר היקרות הוא בעת שא' רוכב על זיי"ן, והיינו שזה מורה על התכללות המדות, שכל מדה מצמצמת עצמה בצמצום וגבול להשתמש במקום הראוי, כי א' רומז על אור הדעת, ובעת שאור הדעת מאיר להשבע מדות אז עיקר יקרות שלהם. וזה ענין של פתיחת רבי אבא, אסתכלנא בכל שירין ותושבחן וכולם פתחו באז. והיינו, כי ענין שירה ביאר בזה כבוד אזמו"ר זללה"ה, שמורה על הסתכלות באור השי"ת פנים אל פנים, ולזה איתא במדרש (רבה בראשית ו) שאומרים שירה על הנס, והיינו כי נס מורה במקום שמגביה השי"ת את האדם למעלה מן הטבע של עוה"ז. והוא כי עיקר הנס הוא, יען שהאדם מוטבע בטבע של עוה"ז, ואינו מכיר מפורש שהשי"ת מהוה את הטבע בכל רגע ורגע, וכמו שאנו אומרים המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. לזה כשרואה שינוי הטבע נקרא נס, כמו הנס של קריעת ים סוף. ובודאי אדם הראשון בעת שנברא והלך לחוץ וראה שהים הולך וסוער, היה אצלו שוה נס הליכתו של הים כמו אח"כ הקריעה של הים, שמחמת שלא היה עדיין מוטבע בטבע הליכת הים, הכיר מפורש שהשי"ת מהוה ומחדשו בכל רגע ורגע. ואח"כ שנטבע אצל הברואים הליכת הים היה אח"כ הקריעה לנס. וזה מורה מאמר המדרש הנ"ל שאומרים שירה על הנס, יען שבעת הנס שהשי"ת מגביה את האדם למעלה מן הטבע ורואה שהשי"ת מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, לא שהשי"ת נתן פעם אחת כח בהטבע ואח"כ הטבע מתנהגת בעצמה, אלא שהשי"ת משפיע חיים בכל רגע ורגע. ממילא מביט האדם אז באור ישר להשי"ת פנים בפנים, שזה מורה שירה. ולזה כל השירות כולם פתחו באז, שמחמת שמגיע האדם להביט ישר להשי"ת פנים אל פנים, ממילא מכיר שמי שרוצה לעבוד את השי"ת נתבקעו נגדו כל הכחות הטבע, ומניחים אותו להכיר אור השי"ת המלובש בכל כחות עוה"ז והבן:

אשירה לד' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים (שמות ט"ו:כ"א).ומתרגם ארי אתגאי על גיותניא. וגאותא דיליה סוסיא ורוכבו רמא בימא. אמר בזה כבוד אזמו"ר זללה"ה, כי סוס מורה על הבהלה שיש באומות והתפשות שיש בהם, כמו שכתוב (יחזקאל כ"ג:כ') וזרמת סוסים זרמתם. ורוכבו מורה על צבאי מעלה, שמנהיג אותם ומזריח להם לפעמים ישוב הדעת, ושניהם נאבדו אז. והיינו מאחר שישראל אחר כל הגדרים וצמצומים שעובד את השי"ת, ואחר כל העבודות מכיר שאפילו זה הכח שעבד את השי"ת ג"כ הוא שהשי"ת נתן לו זה הכח לעבוד אותו, ואינו נוטל לעצמו שום כח, רק מכיר שהכל הוא מן השי"ת, ממילא מזה ראיה ששוכן השי"ת אצלו. וכדאיתא בזוה"ק (תרומה קכח:) מנא ידעינן דקוב"ה אתרעי' ביה בבר נש ושויה מדוריה ביה כד חזינן דרדיף אבתריה בכל לבא ובכל נפשא. מזה ראיה שהשי"ת שוכן אצלו ויש לו קנין בכל העבודות. וכדאיתא במדרש (תנחומא בהר א) מכרתי את כל העולם לאברהם אבינו ולא הוניתי אותו וחזר והקנה אותו לי. וכמו שאמר כבוד אזמו"ר זללה"ה, מאין הוא הסימן שלא הוניתי אותו והקניתי לו את כל העולם כולו. מן חזר והקנה אותו לי, מאחר שנתתי לו כח לחזור הכל לי, מזה ראיה שיש לו קנין בעולם. ואז כשמברר את עצמו, כך רואה איך שכל הבריאה הוא הכל בשבילו, וכל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה, וכדמצינו במדרש (רבה לך לט) גבי אעע"ה אפילו ספינות שהיו מפרשות בים הגדול היה ניצולות בשביל אברהם אבינו, ופריך והלא של נסך הם, ומתרץ חלא מוזיל חמרא. מאחר שבירר את עצמו שאחר כל העבודות לא נטל לעצמו שום כח רק החזיר הכל להשי"ת. אז היה הוא עיקר המכוון מהבריאה, וזה שמתרגם ארי אתגאי על גיותניא וגאיתא דיליה הוא. מאחר שישראל מכיר שגאיתא דיליה הוא, שאחר כל הצמצומים, מכיר שהכל הוא מהשי"ת, שהשי"ת נתן לו זה הכח לצמצם עצמו, ממילא סוס ורוכבו רמה בים. ממילא שורת הדין הוא, מאחר שהם התפשטו עצמם מרוב התפשטות, ואפילו הצבא מעלה שמזריח להם לפעמים שלא מדעת מעט ישוב הדעת, מאחר שהם מעיקים לישראל, שורת הדין הוא שיאבדו כולם:

אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל (שמות ט"ו:ט').ואיתא במדרש (רבה קהלת א) אמר אויב היה צריך להיות תחילת השירה, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. הענין בזה כמו שביאר כבוד אאמו"ר זללה"ה, אשר לפעמים התחלת התעוררות הישועה מתחיל כמו שכתיב (דברים ל"ב:כ"ז) לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו, פן יאמרו ידינו רמה ולא ד' פעל כל זאת. וכמו שאיתא במדרש (רבה שמות יג) ומי גרם להם שיצאו משם לולי כעס אויב. הרי שמזה נצמח במצרים התחלת התעוררות הישועה. והגם שבתפיסתינו הוא קטן מאד שכל הישועה נצמח בהתחלה מן כעס אויב. מ"מ מאחר שראינו שהשי"ת בחר מן זה היסוד שיוצמח לפעמים מן זה הישועה הוא גדול ככל היסודות. כי מה שהשי"ת בוחר, אין שום נפקא מינה מן דבר גדול לדבר קטן. וזה שאומר המדרש אמר אויב ארדוף אשיג וכו' היה צריך להיות תחילת השירה. היינו שמזה הכעס אויב נצמח כל התעוררות הישועה. רק מאחר שאחר כל זה הציב השי"ת שישראל יברר עצמו על זה, למה באמת בחר בו השי"ת. והגם שההתחלה היה מן כעס אויב, מ"מ אחר כל זה הגמר הישועה הוא מן עבודת ישראל. לזה כתיב קודם אשירה לד' כי גאה גאה, וכמו שמתרגם ארי אתגאי על גיותניא וגאותא דיליה הוא. היינו מאחר שישראל מכיר כ"כ רוממות ד', ממילא שורת הדין שכל מי שהוא מעיק לישראל יאבד כרגע: